

VIAPORIN TYKISTÖN RIISUMINEN 1918

Yrjö Sormunen

Ensi vuonna 250 vuotta täyttävä Suomenlinna on ollut sotatapahtumien polttopisteessä kolme kertaa. Ensi kerran Suomen sodan alettua 1808, jolloin linnoitus antautui heikoille venäläisjoukoille ilman sotilaallista syytä. Jokainen tilanteen tunteva käsitti sodan näin ratkenneen jo alkuunsa. Suomi joutui Venäjän valtaan jo kolmannen kerran sadan vuoden kuluessa.

Toinen kerta tuli Itämaisen sodan aikana. Vihollinen, tällä kertaa englantilais-ranskalainen laivasto, tulitti linnoitusta kahden vuorokauden ajan kesällä 1855 sen oman, vanhentuneen tykistön kantomatkan ulkopuolelta. Hyökkääjän kannalta kysymyksessä oli rauhanomaisissa oloissa harjoitettua maaliinammuntaa. Linnoitus oli avuton.

Linnoituksen uudenaikaistaminen alkoi kiihtyäksään ensimmäisen maailmansodan alettua meillä ennennäkemättömäksi voimaponnistukseksi. Vapaussodan alettua tammikuussa 1918 Viapori tuli äkkiä vielä kolmannen kerran merkillisen tapahtuman näyttämöksi. Etelä-Suomi oli punaisten ja heihin liittyneiden venäläisten vallassa ja Viaporiin juuri asennettu uudenaikainen tykistö oli äkkiä uhka niin pääkaupungille kuin odotettavissa oleville valkoisille ja heidän saksalaisille liittolaisilleen. Silloin valkoiset tekivät koko linnoituksen vaaratomaksi ainutkertaisella sotatoimella, jollaista ei ole koskaan ennen ollut, ja joka on myös sikäli ainutkertainen, että se heti tapahtuman jälkeen painettiin unhoon.

Jos teko olisi tehty missä tahansa länsimaassa, siitä kertominen kuuluisi varmasti koulujen opetusohjelmaan. Siitä olisi tehty joukoittain tutkimuksia, romaaneja, elokuvia, TV-ohjelmia. Meillä vaikenemisen muuri piilottaa verta vuodattamatta tehdyn sankarityön.

Ensimmäisen maailmansodan puhjetessa 1914 Viaporia pidettiin ammattipiireissä Gi-

braltarin rinnalla maailman lujimpana linnoituksena. Heti sodan alettua Venäjä aloitti suunnattomin kustannuksin ja tulisella kiireellä linnoitustyön, jota tehtiin monella taholla maassamme, mutta ennenkaikkea Helsingin ympäristössä. Helsinki ympäröitiin maalinnoituksin, jotka ovat tuottaneet kaupungille omalaatuisen ja harvoin muistetun erikoisaseman: se on nykyajan ainoa linnoitettu pääkaupunki. Meren suunnalla Viaporin uudenaikaistaminen nosti sen maaliskuun vallankumoukseen 1917 mennessä linnoitusjärjestelmänä tasolle, joka oli koko maailmassa vertaansa vailla.

Venäläiset varustautuivat kahta uhkaa vastaan. Toisaalta he pelkäsivät saksalaisten maihinnousua, toisaalta suomalaisten kapinaa. Sen mukaisesti he sijoittivat uuden tykistön – 18 patteria, osa niistä valtavia 10" tykkejä – Viaporin siihen saakka varustamattomille ulkosaarille ja mantereelle. Kaikkien tykkien sektori oli 360 astetta, eli ne pystyivät ampumaan yhtä hyvin merelle kuin Helsingin kaupunkiin ja kaikkialle maalinnoitusten eteen tukemaan puolustusta. Kuvaavana esimerkkinä työn perusteellisuudesta kerrotaan, miten mutkatomasti meneteltiin ongelmien ilmaantuessa. Oli jo valmistunut 10" patteri laitteistoinen, kun huomattiin, että työssä tehdyn virheen takia tykkien sektori ei ollutkaan täyttä ympyrää. Kaikki räjäytettiin arvelematta ilmaan.

Vapaussodan alettua tammikuun lopussa 1918 alkutaisteluja seurasi tauko. Valkoisten

päämaja joutui Etelä-Suomen valtausta suunnitellessaan myös sen tosiasian eteen, että on vallattava aikanaan myös pääkaupunki. Viaporin kauaskantoinen tykistö olisi pelottava uhka hyökkäävälle armeijalle. Asiantuntijat olivat laskeneet, että jo osa Viaporin tykistöstä pystyisi yhden tunnin tulituksella raunioittamaan kaikki vähänkin merkittävät kohteet Helsingissä.

Valkoisilla oli pääkaupungissa kaksi salaista lennätinasemaa, joiden kautta välitettiin valkoisten ylijohdolle tietoja punaisten ja venäläisten toimista ja saatiin ulkomaailmasta tietoja. Mannerheimilta tuli tinkimätön käsky: Viaporin tykistö on tehtävä toimintakyvyttömäksi hinnalla millä tahansa. Kuten aina, väistämättä tehtävä työ löytää tekijänsä. Suomen koko talouselämä oli luonnollisesti keisarikunnan sotaponnistuksissa mukana ja Viaporin linnoitustöissä oli suomalaisia yrityksiä ja työvoimaa. Linnoitusten suunnitelmat ja rakenteet siis tunnettiin. Suomalaiset tunsivat myös erään ihmisryhmän, jonka osuus tuli tärkeäksi: tsaarinarmeijan upseerit, jotka olivat yhä saarilla, moni heistä komentotehtävissäkin. Näistä upseereista monet olivat Venäjältä juuri itsenäistyvien maiden väkeä, nimenomaan puolalaisia.

Viaporin tykistön purkamistoiminnan johtoon asettui Kone- ja Siltarakennus Oy:n toimitusjohtaja, insinööri Allan Staffans. Hänellä oli lähimpinä apulaisinaan työjohtajat Juho Vanhanen ja O. Väisänen sekä ylityönjohtaja G.A. Starck. Kaikkiaan työhön osallistui 19 miestä, joukossa koululaisia, nuorin heistä 16-vuotias.

Aluksi oli löydettävä keinot, millä saada kulkuluvat saarille ja päästä käsiksi tykistöön. Päätettiin vedota Brest-Litovskissa juuri solmittuun Leninin bolshevikkihallituksen ja Saksan väliseen rauhansopimukseen, jonka ehtoja ei vielä tiedetty, mutta jonka arvattiin olevan venäläisille musertava. Myöhemmin selvisikin, että venäläisten tuli sopimuksen mukaan demilitarisoida kaikki varustuksensa ja viedä joukkonsa pois Suomesta. Viaporin tykistökomentajalta hankittiin kulkulupa saarille. Staffans lisäsi paperiin kirjoituskoneella kohtalokkaan työ määräyksen *"...purkamaan lukot tykeistä"*.

Työ alkoi kuumeisella innolla. Venäläiset joskus vastustelivat, mutta kurittomina ja odotellen kotimaahansa pääsyä he yleensä enää vähät välittivät tehtävistään. Missä he seurasivat purkajien työtä, siellä lukot purettiin ja rasvattiin ja pakattiin laatikoihin linnakkeella säilytettäväksi. Venäläiset eivät huomanneet, että purkajien taskuihin sujahdelti vaivihkaa välttämättömiä pikkuosia, joita ilman lukot olivat arvottomia. Missä saatiin toimia rauhassa, siellä lukot piilotettiin eri puolille hangen alle. Purkajilla oli pistoolit piilossa vaatteissaan, mutta vain joskus niillä jouduttiin uhkaamaan – laukaustakaan eivät purkajat ampuneet. Vain kerran oli laukaus kajahtamassa, sillä kertaa punaisten teloitusr ryhmän ampumana. Juho Vanhanen oli joutunut punaisten käsiin ja oli jo seisomassa muurin edessä, kun tsaarinupseeri ehti viime hetkessä hätään. Hänellä oli vielä sen verran arvovaltaa jäljellä, että hän huutaen ja mekastaen sai ammuttavan pois ällistyneiden punakaartilaiden käsistä.

Tykkien purkaminen ei voinut pysyä loputtomasti salassa. Venäläiset alkoivat vähitellen luovuttaa saaria punakaartilaisille, mutta nämä saivat vain huomata tulleensa liian myöhään. Työ oli jo tehty: uuden tykistön lisäksi purkajat olivat tehneet käyttökelvottomaksi varmuuden vuoksi myös Viaporin vanhempa tykistöä ja kaupan päällisiksi sotalaivojakin.

5. maaliskuuta oli aloitettu ja 10. huhtikuuta päätetty uskomaton teko: laukaustakaan ampumatta, vain työkalut aseinaan oli kourallinen rohkeita ja neuvokkaita taistelijoita kukistanut maailman lujimman linnoituksen.

Työn edistymisestä meni koko ajan tietoja valkoisten ylijohdolle ja edelleen sodan kulkuun puuttuville saksalaisille. Kun nämä pari viikkoa myöhemmin lähestyivät Helsinkiä, he tiesivät, että linnoitustykistö on vaiti. Tarkasteltuaan valtauksen jälkeen pääkaupungin linnoituksia saksalaiset sanoivat, että *"jos Helsingin puolustajat olisivat olleet tehtävänsä tasalla, ei hyökkääjillä olisi ollut yrittämistäkään kaupunkiin"*. Tähän on totuuden nimessä lisättävä: ja jos Viaporin tykistö olisi ollut toimintakykyinen...

Viaporin tykistön lamauttaminen jäi ajan tapahtumien vyöryn alle. Tekijät eivät olleet niitä miehiä, jotka tekevät numeroa työstään ja tunkeutuvat eturiviin palkintoja ja tunnustusta keräämään. Kun Viaporin nimi kesällä 1918 pidetyssä juhlassa muutettiin Suomenlinnaksi, ei kutsuvieraiden joukossa ollut ainoatakaan tykinpurkajaa. Uskomaton uroteko unohdettiin heti – ja unohdettiin niin perusteellisesti, että pakosta joutuu epäilemään, että kyseessä on määrätietoinen peittely.

Koko tapahtumaketjusta saa etsimällä etsiä tietoa kirjallisuudesta. Ainoa minun lukemani selostus on O.V. Tarkiaisen teoksessa *Sankareita, sotavankeja, seikkailijoita,*

WSOY 1929. Ehkä sotilaspiirejä ei miellyttänyt myöntää, että ratkaisevan tärkeän sota-toimen tekivät siviilit. Ehkä asiasta puhumisen arveltiin vähentävän niin saksalaisten auttajien kuin oman valkoisen kaartin kunniaa pääkaupungin vapauttamisessa.

Nyt Suomenlinna on omalaatuinen antimme maailman kulttuuriperintöön. Saaret siirtyvät vähitellen yhä enemmän kulttuurilaitoksille, sotilaalliset tehtävät säilyvät vielä ulkosaarilla. Se sanoma, mikä vanhoilla muureilla on sanottavana polvesta polveen, tuskin vanhenee. Todempia sanoja ei olekaan: *"Jälkimaailma, seiso tässä omalla pohjalla äläkä luota vieraan apuun"*.

Kuusakoski Oy